

chodząca naprzeciw określönemu zamówieniu społecznemu, zachęca równocześnie do dalszych, bardziej szczegółowych studiów tego przełomowego odcinka najnowszej historii Wielkopolski. Minione trzydziestolecie godne jest szerokich, wnikliwych badań historycznych i opracowań monograficznych, dotyczących zarówno poszczególnych etapów rozwoju regionu i jego stolicy, jak również każdej gałęzi gospodarki, większych zakładów i przedsiębiorstw oraz poszczególnych powiatów i miast. Ukażą one przemiany rozwojowe Wielkopolski w całym bogactwie wydarzeń, wzajemnie uwarunkowanych procesów, napięć, niepowodzeń i osiągnięć.

Bohdan Gruchman

„Kronika Wielkopolski”, nr 1/1973, 271 ss.; nr 1/1974, 261 ss.; nr 2/1974, 319 ss.

Pierwszy zeszyt nowego czasopisma, poświęconego najszerzej rozumianej problematyce regionu wielkopolskiego ukazał się pod koniec 1973 r., dwa następne — w roku 1974. Wydawcą „Kroniki”, rozpowszechnianej w nakładzie 2 800 egzemplarzy jest Urząd Wojewódzki (wcześniej Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej) w Poznaniu; funkcje redakcyjne sprawuje kolegium (początkowo we współpracy z 16-osobowym Komitetem Redakcyjnym) w składzie: Feliks Fornalczyk, Maciej Frajta, Eugeniusz Pauksza (redaktor naczelny), Edmund Makowski, Mieczysław Skąpski.

Artykuł wstępny, otwierający pierwszy zeszyt nowego pisma wskazuje cele przed nim wytyczone oraz założenia, jakie były podstawą tej inicjatywy wydawniczej. Najogólniej rzecz ujmując, „Kronika Wielkopolski” ma spełnić funkcję organu, odzwierciedlającego i reagującego na wszystkie istotne przejawy życia społeczno-kulturalnego regionu. Pojęcia „region” używa się tu jednak w znaczeniu obcym partykularyzmowi — Wielkopolskę widzi się poprzez pryzmat interesów ogólnopństwowych, jako integralną część kraju, uczestniczącą w zadaniach, osiągnięciach i dorobku całego narodu. W tym nadrzędnym kontekście — funkcji pisma jako społecznego organu Wielkopolan — widzą redaktorzy jego cele pochodne. Do takich należy działanie na rzecz bliskich związków nauki z praktyką. Realizację tego zamierzenia określa się jako „podstawową koncepcję” pisma. Celowi temu mają m. in. służyć artykuły polemiczne, kontrowersyjne, sprzyjające dyskusji, popularyzujące osiągnięcia teoretyków i ułatwiające poszukiwanie optymalnych rozwiązań. U podstaw koncepcji „Kroniki” leży także dążenie do równoległego propagowania treści materialnych i wartości duchowych, łączenie dorobku nauk technicznych z walorami humanistycznymi, dążenie do pogłębiania ogólnej kultury społeczeństwa wielkopolskiego. Z założeniem tym wiąże się stosunek do tradycji i przeszłości, sprzyjający „ugruntowywaniu ciągłości narodowej i państwowej”. Przewiduje się akcentowanie tych momentów w historii Wielkopolski, które mogą być najbardziej przydatne do rozwiązań współczesnych, a równocześnie pomagają w kształtowaniu właściwych postaw obywatelskich. „Kronika Wielkopolski” (symbolicznie nawiązująca w swej nazwie do trzynastowiecznej kroniki, spiswanej z inicjatywy Przemysława II) ma wreszcie spełniać rolę dokumentu, rejestrującego dla przyszłości współczesne i przeszłe usiłowania oraz dążenia, wiodące do wszechstronnego rozwoju tej części Polski — a ostatecznie, przyspieszające także rozwój całego kraju.

W ścisłym związku ze wstępem redakcyjnym pozostaje opracowanie Gerarda Labudy, otwierające dział Artykułów w zeszycie pierwszym, poświęcone obcho-

dom Roku Nauki Polskiej w Wielkopolsce. W części dotyczącej ogólnych założeń i zadań Roku Nauki artykuł ten wskazuje na szereg postulatów, których realizacji — na szczeblu regionu — poświęcona jest m. in. „Kronika”. Dotyczy to zarówno głównego hasła: „nauka w służbie narodu”, jak i tendencji do ścisłego powiązania zdobyczy naukowych z praktyką, równoległego rozwoju techniki i dyscyplin humanistycznych itp.

Poza Artykułami, na konstrukcję pisma składają się następujące działy: Studia, Szkice, Materiały; Sprawozdania; Dokumenty; Na mapie Wielkopolski, Recenzje, Bibliografia i Kronika. Trzy z wymienionych zdają się wymagać bliższej charakterystyki. „Na mapie Wielkopolski” — w części pisma określonej tym tytułem zamieszcza się informacje i prezentuje nowe inwestycje lub obiekty, posiadające ważne znaczenie, głównie dla gospodarki, lecz także dla innych węzłowych dziedzin życia społeczeństwa wielkopolskiego. Dla przykładu, w zeszytu 1/1973 we wspomnianym dziale zamieszczono następujące opracowania: „*Tarpan*” czyli *motoryzacja po wielkopolsku*, *Największe inwestycje drogowe Wielkopolski*, „*Miranda*” w *Turku* — *gigant włókienniczy*, *Słupecka Wytwórnia Konstrukcji Stalowych*, „*Portar-Komo*” w *Ostrzeszowie*.

Z kolei w dziale Bibliografia publikuje się *Bibliografię regionalną Wielkopolski* (oprac. Seweryn Drodowski). Jest ona kontynuacją wydawanej w latach 1966 - 1971 wkładki do czasopisma „*Informator Bibliotekoznawstwa Polskiego*” i rejestruje na bieżąco druki zwarte, czasopisma, wydawnictwa okolicznościowe itp., dotyczące bezpośrednio Wielkopolski, a ściślej — województwa poznańskiego. Nie uwzględnia natomiast pozycji z literatury pięknej, których autorami są twórcy wielkopolscy, o ile nie odnoszą się one do „tematu wielkopolskiego”. W *Bibliografii* zachowano układ rzeczowy, obowiązujący w *Poradniku Bibliograficznym*.

Wreszcie dział ostatni zawiera opracowane przez Jerzego Mańkowskiego zapiski utrwalające bieżąco i porządkujące chronologicznie ważniejsze wydarzenia z życia regionu. I tak, kronika zamieszczona w zeszytu 1/1973 obejmuje cały rok 1972, opublikowana w zeszytu 1/1974 — okres od stycznia do czerwca 1973 i w zeszytu 2/1974 — okres od lipca do grudnia 1973.

Jak już wspomniano, wachlarz zagadnień podejmowanych na łamach „*Kroniki Wielkopolski*” jest — z założenia — niezmiernie szeroki. W niniejszym omówieniu wskażemy jednak tylko na te opracowania, które pozostają w związku z profilem Instytutu Zachodniego, są więc interesujące również dla czytelników „*Przeglądu*”. Najogólniej rzecz ujmując, publikacje te podzielić można na odnoszące się do spraw współczesnych i do przeszłości. W kręgu pierwszych zagadnień pozostają dwa opracowania. Pierwsze z nich, to zapis rozmowy red. E. Paukshy z prof. A. Klafkowskim, na temat dalszych etapów normalizacji stosunków między Polską a RFN (z. 1/1974, ss. 53 - 65). Odpowiadając na pytania Redakcji, prof. Klafkowski wyjaśnił w popularnej formie szereg kwestii związanych z realizacją postanowień układu z 1970 r., m. in. zagadnienia jego interpretacji, roli nauki prawa międzynarodowego w regulowaniu zasad interpretowania umów międzypaństwowych, kwestię rozumienia terminu „podstawy normalizacji”, związków układu między Polską a RFN z ogólnymi tendencjami do wykluczenia groźby użycia siły w stosunkach między narodami (na tle rozmów w Helsinkach), problem trwałości podstaw prawnych normalizacji oraz zagadnienie zgodności układu Polska—RFN z innymi zobowiązaniami międzynarodowymi jego stron.

Drugie opracowanie, łączące teraźniejszość z przeszłością, to Andrzeja Kwileckiego, *Związki Wielkopolski i Poznania z zachodnimi i północnymi ziemiami Polski. Socjologiczna problematyka badawcza*. Tezy i przemyślenia sformułowane w tej rozprawce stały się podstawą i punktem wyjścia rozważań autora w pierwszym podrozdziale artykułu otwierającego niniejszy zeszyt „*Przeglądu Zachodniego*” (zob. A. Kwilecki, *Poznań jako ośrodek polskości na ziemiach zaboru pruskiego*).

Tematyka wszystkich opracowań odnoszących się do historii regionu (pozostających w kręgu naszych zainteresowań) nawiązuje do Września i lat okupacji. Jest to jeszcze jedna przesłanka wskazująca na fakt, iż wydarzenia z lat II wojny światowej ciągle są jednako żywe w świadomości Wielkopolan i powracają z niezmienną częstotliwością w formie pamiętników, wspomnień, prac naukowych. W zeszycie 1/1973 „Kroniki” zamieszczono kilka opracowań, na które parokrotnie powołują się autorzy bieżącego numeru „Przeglądu Zachodniego”. Chodzi tu o plon konkursu na pamiętniki i relacje Wielkopolan, objętych podczas wojny wysiedleniami, i studia wprowadzające do tej tematyki (zob. Czesław Łuczak, *Podstawowe zagadnienia wysiedleńcze w Wielkopolsce*, ss. 73-84; Marian Flejsierowicz, *Omówienie konkursu na wspomnienia wysiedlonych*, ss. 137-140). W omawianym zeszycie „Kroniki” zamieszczono dwie obszerne relacje, nadesłane na konkurs: Henryka Szymańskiego (*Wysiedlenie i poniewierka*, ss. 140-149) oraz Franciszka Domichowskiego (*Transport*, ss. 149-159). Pierwsze wspomnienie dotyczy przebiegu i realizacji wysiedleń z terenu powiatu jarocińskiego, drugie — wywozu wysiedlonych poznaniaków do Gorlic (16-20 marca 1940 r.), którego bilans, na skutek szczególnie ciężkich warunków transportu, zamknął się liczbą 60 zmarłych.

Odrębne miejsce wśród publikowanych wspomnień zajmują fragmenty pamiętników Tadeusza Kraszewskiego, dotyczące losów I kompanii I Wielkopolskiego Batalionu Obrony Narodowej, zamieszczone w zeszycie 1/1974 (ss. 153-164). Publikacją tą, zatytułowaną *Moja kampania wrześniowa*, ogłoszoną po śmierci Autora, uczczono pamięć Tadeusza Kraszewskiego, dziennikarza i pisarza związanego całym życiem, działalnością twórczą i społeczną, z ziemią wielkopolską (zob. także odpowiednie fragmenty artykułu E. Serwańskiego, pt. *Z działalności konspiracyjnej Wielkopolan w latach hitlerowskiej okupacji*, publikowanego w tym nrze „PZ”).

Pamięci Września 1939 r. w przeddzień XXXV-rocznicy napaści hitlerowskiej na Polskę poświęcone jest, bogato udokumentowane, studium Edwarda Makowskiego, ogłoszone w „Kronice Wielkopolskiej” nr 2/1974. Na jego treść składa się omówienie sytuacji bezpośrednio poprzedzającej wybuch wojny na terenie Wielkopolski, uwzględniające specyficzne elementy odnoszące się do województw zachodnich (świadomość zagrożenia, bliskie sąsiedztwo z Niemcami, rola mniejszości niemieckiej itp.), ocena stopnia przygotowania społeczeństwa wielkopolskiego do wojny, roli strategicznej Wielkopolski i jej miejsca w planach obronnych, opis działań wojennych na terenie regionu, udziału wielkopolskich sił zbrojnych w kampanii wrześniowej, charakterystyka losów ludności cywilnej, głównie uchodźców, opis prób tworzenia administracji cywilnej w pierwszych dniach września, poprzedzających wkroczenie wojsk niemieckich, okoliczności związanych z zajęciem ziemi wielkopolskiej przez hitlerowców oraz przypomnienie pierwszych zbrodni *Wehrmachtu*.

W tym samym tomie „Kroniki” Ligia Wilkowa nawiązuje do problematyki wojennych strat kultury wielkopolskiej, przypominając postać wybitnego rzeźbiarza Marcina Rożka, zmarłego w obozie w Oświęcimiu 10 kwietnia 1944 r. Marcin Rożek należy do tych Wielkopolan, którzy zarówno ze względu na swój dorobek, jak i postawę etyczną oraz patriotyzm sprawdzony w sytuacjach ostatecznych — zasługują na pamięć pokoleń.

Do tematyki wojenno-okupacyjnej wraca się również w licznych recenzjach, publikowanych we wszystkich ogłoszonych dotąd tomach „Kroniki”.

Prezentując „Kronikę Wielkopolski” wspomnieć wreszcie należy o jej stronie graficznej (opracowanej przez Wojciecha Korytowskiego), tym bardziej iż bez zastrzeżeń zasługuje ona na słowa uznania. Zarówno forma okładki, jak i ilustracje zawarte w tekście, eksponowane często na kolumnach spadowych, swoją jakością i walorami artystycznymi zapewniają piśmu atrakcyjny kształt zewnętrzny.

Na zakończenie, nawiązując do redakcyjnego artykułu wstępnego należy zaznaczyć, iż pierwsze zeszyty periodyku formują dopiero właściwy profil pisma. Jego

ostateczne ramy zależą nie tylko od intencji redaktorów i wydawców, ale również od współpracy szerokiego kręgu odbiorców i czytelników czasopisma. Polecając ich uwadze prezentowane tomy „Kroniki Wielkopolskiej” stwierdzamy raz jeszcze, że jest to wydawnictwo przydatne i szczególnie pomocne zarówno dla działaczy-praktyków, dla wszystkich miłośników regionu wielkopolskiego, jak i dla badaczy, zainteresowanych całokształtem „problematyki wielkopolskiej”.

Małgorzata Waller

Studium do Programu rozwoju kultury w Wielkopolsce. Praca zbiorowa pod redakcją Krzysztofa Kostyrki i Alojzego Andrzeja Łuczaka. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1974, 404 ss.

W 1962r. z inicjatywy Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Poznaniu powstała ogólnowojewódzka organizacja pod nazwą Wielkopolskie Towarzystwo Kulturalne, koncentrujące wokół siebie społecznych działaczy kulturalnych, pracowników różnego typu placówek kulturalnych, regionalne organizacje kulturalne oraz artystów uprawiających różne dziedziny twórczości. Powołanie do życia tej organizacji było odpowiedzią na aktualne wówczas zapotrzebowanie stworzenia instytucji, która pomogłaby w przełamaniu pewnego impasu, jaki widoczny był w życiu kulturalnym Wielkopolski tego okresu. W ciągu następnych 10 lat Wielkopolskie Towarzystwo Kulturalne (WTK) zgromadziło wiele doświadczeń, zrealizowało szereg zamierzeń, które stawały się nieraz dużym sukcesem, wchodząc trwale do tradycji kulturalnej Wielkopolski. W dotychczasowej swej działalności Towarzystwo dokonało także szeregu analiz, które miały na celu poznanie potencjału artystyczno-kulturalnego regionu; dawały one podstawę dla dalszych inicjatyw i konkretnej działalności w dziedzinie upowszechnienia kultury, a także wykazały niemało zaniechań i przeszkód na drodze rozwoju kultury wielkopolskiej. W ciągu ostatnich 3 lat, w okresie szczególnego zaktywizowania się różnych dziedzin naszego życia zarysowała się konkretna możliwość sporządzenia wieloletniego programu rozwoju kultury w Wielkopolsce, uwzględniającego zarówno usunięcie dotychczasowych zahamowań, jak i zapewnienie dalszej, harmonijnej kontynuacji tego procesu. Bezpośrednim inicjatorem przygotowania takiego programu było WTK, którego dotychczasowe analizy i sugestie mogły stać się podstawą jego opracowania. Najbardziej znaczącym materiałem, który stał się punktem wyjścia dla szerokiej dyskusji i jednocześnie ukierunkował dalsze prace w tym zakresie był projekt programu rozwoju kultury w Wielkopolsce przygotowany przez dwóch znanych działaczy kulturalnych — K. Kostyrkę i A. A. Łuczaka. Był on niejako podsumowaniem dokonanych już uprzednio analiz, przy czym wzbogacał je o interpretację omawianych problemów, o nowe postulaty i propozycje, poddawał krytyce niektóre z przedstawionych uprzednio sugestii. Projekt ten poddany dyskusji na różnych szczeblach administracji państwowej, instancji partyjnych oraz placówek kulturalnych, został przez nie zaaprobowany, a główne jego założenia przedstawiono na Plenum KW PZPR w Poznaniu w czerwcu 1973 r., zyskując jego aprobatę. Wówczas to WTK zobowiązane zostało do kontynuowania prac nad programem rozwoju kultury wielkopolskiej, a następnie do przedstawienia przygotowanych materiałów Egzekutywie KW PZPR w Poznaniu.

Zebranie tych materiałów stanowi omawiana publikacja, zawierająca, poza *Programem rozwoju kultury w Wielkopolsce*, uchwalonym przez Egzekutywę KW PZPR w Poznaniu oraz planami jego realizacji, ustalonymi przez ówczesne prezy-